

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).
The article and any related published material are licensed under the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

UDC 1(410)(091):172.4:330.101

DOI: <https://doi.org/10.17721/2523-4064.2026/14-3/15>

Святослав ДІДКОВСЬКИЙ, асп.

ORCID ID: 0009-0001-5615-8195

e-mail: swattered@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

СТАН ВІЧНОГО ТА ВСЕЗАГАЛЬНОГО МИРУ, ЯК ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНА ДОЦІЛЬНІСТЬ У ФІЛОСОФІЇ ІСРЕМІЇ БЕНТАМА

Вступ. Дана стаття являє собою реконструктивний аналіз філософської спадщини Ісремії Бентама, як основоположника аналітико-інструментального напрямлення пацифістського дискурсу доби Просвітництва. В процесі дослідження була виявлена теоретична основа утилітарного проекту "вічного миру" та ключові аргументи на користь раціонального обґрунтування моделі мирного співіснування, як дієвої альтернативи військовим конфліктам.

Методи. Наразі в рамках роботи використовуються наступні методи:

- принцип абстрагування, тобто відмова від низки властивостей, зв'язків і відносин об'єкта або феномену, що досліджується, які несуттєві для вирішення поставлених завдань для концентрації на окремих його елементах;
- принцип об'єктивності, тобто врахування всіх факторів, котрі спрощують процес дослідження обраних об'єктів, явищ і процесів;
- принцип єдності теорії і практики, беручи за увагу їх взаємобумовленість.

Результати. В процесі дослідження було встановлено, що концепція "вічного миру" у філософії І. Бентама формується в рамках утилітаристського підходу як результат раціонального політико-економічного розрахунку, що переосмислює війну як системну похибку. Це зумовлює інтерпретацію миру не як нормативного ідеалу, а як стійкого стану міжнародної системи, досягнення якого пов'язане з розвитком торгівлі, інституційними обмеженнями влади та кодифікацією міжнародного права.

Висновки: Проведене дослідження продемонструвало, що концепція "вічного миру" у філософії І. Бентама ґрунтується на утилітаристському розумінні міжнародних відносин як сфери раціонального розрахунку. Було встановлено, що І. Бентам розглядає війну як форму політико-економічної неефективності, пов'язану з руйнуванням капіталу, зростанням податкового навантаження та спотворенням системи стимулів, тоді як мир постає як вигідніший і більш стійкий стан наднаціональної взаємодії. Ключову роль у забезпеченні такого стану відіграють розвиток торгівлі, інституційні обмеження влади та кодифікація міжнародного права, спрямована на зниження невизначеності та координацію інтересів держав. В результаті "вічний мир" інтерпретується не як утопічний ідеал, а як раціонально досяжна рівновага в системі міжнародних відносин.

Ключові слова: війна, мир, економіка, політика, торгівля, витрати, добробут, щастя

Вступ

Філософія І. Бентама, пронизана в своїй фундаментальній основі духом британського утилітаризму, являє собою унікальну для пацифістського дискурсу Нового часу спробу раціоналізації правових та політичних інституцій. Критерієм оцінки соціальних та політичних практик віднині стає ступінь їх впливу на добробут суспільного загалу, виходячи за рамки кантіанського морального імперативу у поле раціонального, майже математичного розрахунку.

Такому ж випробуванню підлягає й сфера міжнародних відносин. Війна, як природний елемент політичного життя і потенційний дієвий інструмент реалізації інтересів держави у філософії І. Бентама розглядається виключно як соціальний інститут, тобто як структура витрат та вигод. Вічний мир у такому контексті стає продуктом не розвитку моральних принципів та духовного прогресу, але змін інституційних та економічних умов, котрі й являють собою рушійну силу в політиці держав.

Беручи за основу утилітарне бачення проекту потенційного вічного та всезагального миру ми маємо змогу визначити та проаналізувати загальні філософські тенденції пацифістського дискурсу в епоху кризи феодалізму та переходу до капіталізму, як нового формату наднаціональної взаємодії.

Джерельну базу роботи складають робота І. Бентама "Принципи міжнародного права", зокрема описаний її рамках "Проект всезагального та вічного миру", а також критична література-коментарі до вищеприказаних робіт.

В роботі використані наступні методи:

- принцип абстрагування, тобто відмова від низки властивостей, зв'язків і відносин об'єкта або феномену, що досліджується, які несуттєві для вирішення поставлених завдань для концентрації на окремих його елементах;
- принцип об'єктивності, тобто врахування всіх факторів, котрі спрощують процес дослідження обраних об'єктів, явищ і процесів;
- принцип єдності теорії і практики, беручи до уваги їх взаємобумовленість.

Результати

В результаті дослідження була виявлена яскраво виражена політико-економічна природа "вічного миру" у філософії І. Бентама. На відміну від проектів-попередників, утилітарна модель світового безвоєнного порядку за авторством британського філософа розглядає сам стан миру, як раціональний вибір, піддаючи війну раціональній критиці з позиції економічної неефективності.

Його теорія міжнародних стосунків передбачає створення системи взаємодії раціональних акторів, об'єднаних потугою до максимізації щастя та корисності наднаціональної взаємодії, створюючи тим самим основу для подальшого розвитку ліберальних теорій миру і сучасних концепцій економічної взаємозалежності та глобалізму. Таким

чином, ідея "вічного світу" у І. Бентама перестає бути утопією і набуває характеру практично реалізованої стратегії, заснованої на політико-економічній доцільності.

Утилітаризм, як призма сприйняття міжнародних відносин

В своїй основі універсального принципу аналізу соціальних та політичних явищ І. Бентам послуговується принципом корисності, як потенції будь-якої дії, інституції чи норми до збільшення загального щастя та мінімізації страждань. Саме поняття "щастя" у філософії І. Бентама сприймається не як метафізичне, але опціональне явище, сукупність задоволень та відсутності болю, котрі можна піддати раціональному аналізу та оцінці.

"...цінність дії щодо задоволення та болю вимірюється за такими критеріями: інтенсивність (наскільки сильне задоволення чи біль), тривалість (як довго воно триває), визначеність (наскільки ймовірно, що задоволення чи біль будуть результатом дії), близькість (наскільки близько відчуття буде до виконання дії), плодючість (наскільки ймовірно, що воно призведе до подальших задоволень чи болю), чистота (наскільки воно змішується з іншим відчуттям). Також враховується ступінь — кількість людей, на яких впливає дія." (Driver, 2009)

Подібний підхід повністю анулює апеляцію до традиції та авторитету, включно з абстрактними та відірваними від побуту та економічних факторів моральними категоріями в процесі політичного аналізу. Політичні інститути розглядаються виключно в якості інструментів по досягненню конкретних цілей через призму раціонального розрахунку, а не нормативних приписів.

У своїх "Принципах міжнародного права" І. Бентам переносить утилітарну методологію на сферу наднаціональних взаємин державних утворень. Пропонуючи універсальний примат добробуту та щастя філософ нівелює кордон між внутрішньою та зовнішньою політикою держави, вимагаючи від міжнародних інституцій того ж руху до натурального та фактичного поліпшення життя максимально можливої частини людства, як і від національних структур.

Держава, як суверенна та незалежна від наддержавних формувань, втрачає свою автономію в питаннях реалізації "національних", відмінних від загальносупільних інтересів, стаючи прикладним інструментом забезпечення та прогресивного підвищення фактичної користі для своїх громадян. Таким чином, поняття престижу, національної величі та честі втрачають свою аргументаційну силу в виправданні дій держави.

Сам феномен війни, як засобу ефемерного зміцнення держави, також деконструюється за вищезгаданим принципом, беручи за основу подібного прикладного аналізу в першу чергу матеріальні наслідки її ведення, зокреме економічні, соціальні та демографічні витрати.

"Існує два способи ведення війни заради торгівлі: примус незалежних держав до торгівлі та завоювання держав або частин держав з метою змусити їх торгувати з вами. Перший спосіб видається простішим, а його політика — більш витонченою. Другий же більше відповідає старим добрим традиціям: король одночасно займається своїми справами і справами держави...Місця він захоплює, добра людина, тільки за потребою, щоб вони не залишилися поза увагою, — вона не піклується про них більше, ніж новопризначений єпископ для митри чи новопризначений речник для кафедри. Обидва ці способи ведення війни однаково сприяють збільшенню торгівлі. В обох випадках ви отримуєте задоволення від війни" (Bentham, 1789).

Війна постає як форма колективної дії, чий тягар та вигоди нерівномірно розподілені між різноманітними групами суспільства. Таким чином проявляється доволі очевидне для сьогодення, проте не для реалій початку XIX століття протиріччя між приватними інтересами еліт, одноосібно приймаючих рішення щодо початку повноцінних бойових дій, та суспільним благом.

Надважливим елементом бантамовського методу є потуг до формування майже математичного "гедоністичного розрахунку". Не зважаючи на неможливість об'єктивного виміру рівня задоволення й страждань, сама установка на кількісну і якісну оцінку наслідків тих чи інших дій державних формувань грає в першу чергу методологічну роль, своєрідного орієнтира при аналізі та співставленні альтернатив і подальшого вибору найоптимальнішої з них. В питаннях міжнародної взаємодії цей принцип проявляє себе в приматі порівняння війни та миру, як альтернативних стратегій з точки зору сумарного ефекту.

Проте не варто сприймати утилітаризм І. Бентама, як більш гуманістичну форму прагматичної філософії, котра здебільшого ігнорує моральний елемент проблеми війни та миру.

"Найщасливіші з людей страждають від війни; і наймудріші, ба навіть найменш мудрі, достатньо розумні, щоб приписати головну частину своїх страждань саме цій причині" (Bentham, 1789).

Позбавляючи мораль провідної ролі у своєму проекті вічного та всезагального миру, філософ наполягає на її універсалізації у сфері наднаціональної взаємодії, виводячи її за кордони внутрішньої політики. Таким чином щастя та добробут народів інших держав стає такою ж цінністю, як й інтереси громадян власної країни, створюючи основи для розвитку космополітичної моралістської парадигми.

Переосмисленню також підлягають й соціальні норми та інститути в межах міжнародної політики. Як і сама держава, вони втрачають свою апіорну самоцінність, слугуючи лише інструментами забезпечення та підтримки щастя.

Отже, утилітаризм у філософії І. Бентам виступає не тільки і не стільки, як етична теорія, але універсальний метод аналізу міжнародних відносин. Він дозволяє:

- демістифікувати війну, звівши її до аналізованого соціального інституту;
- оцінювати зовнішню політику через її наслідки для суспільного добробуту;
- виявляти структурні причини конфліктів;
- формулювати умови, за яких світ стає раціонально кращою стратегією.

Війна, як економічна неефективність

Війна, як породження наднаціональної взаємодії та конфлікту, розглядається у філософії І. Бентама через призму політико-економічного аналізу, в рамках якого розглядається не тільки як джерело безпосередніх фізичних руйнувань, але як фактор викривлення функціонування суспільства та економічної системи загалом. У своїй фундаментальній для нашого дослідження роботі "План всезагального та вічного миру" війна являє собою, в першу чергу, антитезу раціональному принципу розподілу та використанні ресурсів, котру неможливо виправдати ефемерною суспільною користю.

Будь-яка війна за І. Бентамом супроводжуються так звані альтернативні витрати. Навіть у випадку об'єктивно невеликої долі безпосередніх фізичних руйнувань в ході військового конфлікту, сама мобілізація ресурсів потребує утиск виробничих сфер економіки. Людська праця, капітал та технологічний потенціал направлені не на створення та збільшення суспільного багатства, але на потреби війни. Таким чином війна являє собою фактор стримування реалізації потенціалу економіки до розвитку більш ефективних форм використання ресурсів, зменшуючи тим самим темп росту економічного розвитку. Тобто негативний вплив війни виражається не тільки у прямих втратах на полі бою, а й в втрачених можливостях для розвитку.

"Завоюєте мало чи багато, ви платите за це податками: --- але стільки, скільки купець сплатує податків, стільки він не може збільшити капітал, який використовує в торгівлі. Якби у вас було два світи для торгівлі, ви могли б торгувати з ними лише на суму вашого капіталу; і який кредит ви могли б отримати завдяки цьому. Це стосується кожного торговця, то стосується всіх торговців... Якби ви отримали своє нове право торгувати даром, ви б не стали ні на півпенні багатшими: якби ви заплатили за них війною або підготовкою до війни; ви б стали біднішими на стільки, скільки б ви заплатили за них" (Bentham, 1789).

Додатковим критерієм виміру економічної неефективності війни є своєрідне викривлення системи стимулів всередині суспільства. Стан відкритої війни призводить до зміни пріоритетів в бік короткострокових невикористаних задач, наприклад, постачання для армії та підтримки оборонної системи держави. Довгострокові інвестиції втрачають будь-яке значення, зростає економічна невизначеність та послабленню механізмів ринкової координації. В результаті економіка починає функціонувати в режимі, ігноруючому примат максимізації суспільного добробуту, направляючи при цьому усі наявні ресурси на обслуговування потреб військової машини.

"Якою ще може бути мета вторгнення? Пограбування та руйнування країни. Така нищість абсолютно огидна не лише духу нації, а й духу часу. Єдиним мотивом може бути злість - жадібність ніколи не могла б підштовхнути до цього; задовго до прибуття армії будь-куди все, що можна було б пограбувати, було б відвезено. Все, що можна було перевезти, власники могли б відвезти набагато швидше, ніж будь-яка грабіжницька армія. Жодна експедиція пограбування ніколи не окупиться" (Bentham, 1789).

Фіскальний вимір війни також посідає важливе місце у бентаміанському аналізі. Військові витрати закономірно супроводжуються значним збільшенням податкового навантаження та стрімким ростом державного боргу. Подібні тенденції мають комплексний ефект для економіки: системно зменшуються дохід населення, рівень споживання та інвестиційна активність. Більша частина грошових ресурсів країни йде виключно на обслуговування боргових обов'язків, ігноруючи потреби подальшого економічного зростання. Формуються довгострокові структурні обмеження, котрі виходять за рамки періоду безпосередньої війни.

Порушується також питання впливу війни на торгівлю, як основного інструменту створення та розподілу багатств як всередині країни, так і за її межами. Окрім очевидного руйнування торговельних зв'язків, стійкості ринків й збільшення рівня невизначеності відбувається також підірив довіри - ключового елементу економічної взаємодії. В умовах війни, в процесі котрої неможливо розраховувати на стабільність та передбачуваність, значно зростає вартість угод, звужуються горизонт планування та зменшується загальний об'єм економічної активності. Тим самим війна шкодить не тільки фізичним, але й інституційним факторам взаємодії, ставлячи під удар саму основу економічної кооперації та співпраці потенційних партнерів.

Без уваги не лишається й чітка асиметрія в розподілі вигоди та витрат військового конфлікту між різними групами населення. Війна, по своїй природі деструктивна для суспільного блага, лишається стійкою практикою внаслідок її матеріальної вигоди для представників вузьких кіл військових та політичних еліт, у той час як тягар військового стану розподіляється між переважною більшістю населення держави.

Це призводить до формування ситуації, в якій рішення про початок війни приймається суб'єктами, які не несуть повної відповідальності за її наслідки. З погляду політичної економії це можна як системне спотворення механізму прийняття рішень, що перешкоджає реалізації громадського інтересу.

В цьому контексті колоніальна політика також піддається критиці філософом, як показовий приклад економічної неефективності. Підтримка колоніальних адміністрацій через утримання там військ, бюрократичного апарату та оборонної інфраструктури потребує значних ресурсів, в той час як боротьба за них являє собою стійке джерело початку нових військових конфліктів за перерозподіл благ. Економічні ж вигоди для суспільного загалу лишаються мізерними для переважної більшості населення, чийми засобами і утримується імперська інфраструктура. Колоніалізм тим самим закріплює нераціональний розподіл ресурсів та посилює конфліктний характер міжнародних відносин.

"Коли потрібно визначити, наскільки колонії вигідні для метрополії, та оцінити розмір цієї вигоди, спосіб оцінки виявляється дуже цікавим. Враховується експорт, що становить майже всю продукцію. Все це, як то кажуть, поки у вас є колонії, належить вам; саме це ви й втрачаєте, якщо втрачаєте свої колонії. Скільки з цього дійсно належить вам? Жодного пенні. Коли вони дозволяють вам це відібрати, хіба вони віддають це вам задарма? Звісно, ні; вони змушують вас платити за це так само, як і будь-яка інша людина. Скільки? Стільки ж, скільки ви заплатили б їм, якби вони належали їм самим або комусь ще." (Bentham, 1789)

Сукупність вищеописаних факторів дозволяє розглядати війну, як в першу чергу системний відхил від раціонального формату політико-економічної системи. За наявності прозорих інститутів, тобто систему визначення та врахування інтересів суспільної більшості і розвинених наднаціональних економічних зв'язків війна являє собою матеріально невикорисливу стратегію. З цього можна зробити висновок, що її активне використання пов'язане не з об'єктивною необхідністю, а в першу чергу з існуючими інституційними викривленнями, котрі стоять на заваді реалізації принципу максимальної практичної користі.

Таким чином, у рамках бентаміанської філософії війна постає не просто як небажане явище, але як структурний дефект громадської організації, усунення якого потребує не апеляції до моральних принципів, а перетворення системи стимулів та інститутів, що визначають поведінку держав.

Рациональність всезагального миру, як альтернативи конфліктної взаємодії

Утилітарний підхід І. Бентама в аналізі самого феномену міжнародних взаємостосунків наділяє ідею мирного співіснування не нормативним, а інструментальним характером. Вічний та всезагальний мир являє собою не мораль-

ний ідеал або результат етичного та просвітницького розвитку людської цивілізації, але як раціональний вибір, заснований на порівняльному аналізі витрат і вигоди різноманітних стратегій поведінки державних формувань. Таким чином переосмислюється сама природа міжнародних стосунків, що у філософії І. Бентама постає як систему взаємодії активних і здатних до раціонального розрахунку й адаптації під інституційний примат акторів.

Ключем до формування та підтримки стану раціонального вічного миру є кардинальна зміна системи стимулів, котрі і впливають на процес прийняття політичних рішень. Класична організація верховної передбачає активне використання війни, як джерела вигоди для наближених до керівництва держави груп обраних, в той час як глибоко інституційна система відкритий конфлікт втрачає свою привабливість. Філософ проводить пряму кореляцію між підсиленням публічності та підзвітності влади та ступенем агресивності правлячих еліт в забезпеченні своїх потреб та інтересів інструментами військового часу. В результаті кінцеве рішення, від якого залежить доля потенційного конфлікту, не буде гарантовано прийнято з урахуванням інтересів більшості, але вірогідність деескалації значно зростає в порівнянні з більш закритими режимами.

Надважливу роль у практичній реалізації проекту вічного миру грає розвиток партнерських економічних зв'язків в наднаціональному масштабі. У своєму "Плані всезагального та вічного миру" філософ послідовно просуває ідею про провідну роль встановлення взаємозалежних економічних систем, як стійких стимулів підтримки безвоєнного стану. За умови прямої кореляції добробуту держави та її участі у міжнародній торговельній системі, війна стає ризикованим заходом для правлячих еліт. Руйнування торгових зв'язків, зростання невизначеності та скорочення економічної активності роблять конфлікт не вигідним навіть з вузько прагматичної точки зору.

"По-перше, (ідея) імперської корисності, згідно з якою найбільша корисність досягається на благо однієї окремої нації, прямо відкидається. По-друге, ідея космополітичної корисності також відкидається. Замість того, щоб вважати індивідуальні інтереси кожної людини елементарною одиницею для розрахунку корисності в космополітичному світі, міжнародна корисність Бентама розраховується на основі найбільшого щастя всіх націй – як природних колективів або груп індивідів" (Schütze, 2023).

Міжнародна вільна торгівля виступає також в ролі політичного механізму, виходячи за рамки виключно економічної інституції. Значно спадає значущість територіальної експансії, створюючи дієві та вигідні альтернативи силового контролю над ресурсами. Видозмінюється сама логіка міждержавної конкуренції, як території суперництва в економічній площині без вдавання до прямого військового конфлікту.

Майже математична раціональність вічного миру також підкріплюється ефектом передбачуваності, що прокладає дорогу розвитку довгострокового планування та інвестицій за рахунок встановлення прозорих стосунків на міжнародній арені. В такому випадку війна і навіть підготовка до неї ставлять під удар фундаментальні зв'язки держав-партнерів, звужуючи горизонт економічної активності. Вічний мир у такому разі стає переважним в порівнянні з війною за рахунок потенційної вигоди і перспектив стійкого розвитку.

Міжнародна політика, як сфера постійного відкритого конфлікту інтересів держав, що зобов'язаний логічним чином перейти у стан військового конфлікту також переосмислюється філософом в рамках його пацифістського проекту. І. Бентам зауважує, що при наявності відповідних інституційних та економічних стримувачів та стимулів держави здатні співіснувати в кооперативній парадигмі, на думку філософа, подібний підхід не потребує кардинальних змін людської природи, котра тягнє до конкуренції та суперництва, змушуючи її досягати моральної довершеності, а лише виводить потенційний міжіндивідуальний, а разом з ним й міждержавний конфлікт в більш продуктивне і раціонально вигідне поле.

"Бентам розглядає війну як "вид процедури, за допомогою якої одна нація намагається відстояти свої права за рахунок іншої нації". Його робота завершується пропозиціями щодо запобігання війнам, а саме кодифікацією неписаних законів, які вважаються сталими звичаями. На думку Бентама, війни можна запобігти, більш методично знаючи різні причини конфлікту, розробляючи нові міжнародні правила там, де таких правил не існує, і роблячи неписані звичаї явними. Більше того, Бентам вважав внутрішнє та міжнародне право однаково придатними для реформування в утилітаристському ключі, хоч і твердо поділяв ці дві сфери." (Kennedy, 2015)

Таким чином, у філософії І. Бентама мир постає як стійкий компроміс, заснований на збігу приватних та суспільних інтересів. Він досягається не через придушення конфліктів, а через зміну умов, за яких вони виникають, і стає наслідком раціоналізації політичної та економічної системи. Це дозволяє розглядати бентамівську концепцію як одну з ранніх форм теоретичного обґрунтування мирного співіснування, що базується на принципі політико-економічної доцільності.

Дискусія і висновки

Проведене дослідження дозволяє нам стверджувати, що філософський підхід І. Бентама до вирішення проблеми війни та миру пропонує нам фундаментально відмінний від проектів-аналогів концепт, що не обмежується традиційними нормативними й моралістськими нормами. Проект філософа не претендує на роль утопічного ідеалу, потребуючого від людства неможливого - виходу за рамки своєї природи або встановлення універсальних правових норм, але на встановлення об'єктивних політико-економічних механізмів. Таким чином І. Бентам спричиняє своєрідний зсув в самому розумінні міжнародних стосунків, як аналітико-інструментальної, а не просто етико-нормативної системи наднаціональної взаємодії.

Теоретичною основою даного проекту вічного та всезагального миру виступає утилітаризм, як універсальний метод порівняльного аналізу різноманітних форм міжнародної взаємодії, в особливості - війни та миру. Спираючись на принцип корисності в сфері міждержавної політики філософ критикує сприйняття війни, як неминучий та виправданий елемент взаємодії, розглядаючи її в першу чергу через призму раціонального розрахунку та об'єктивного вибору. У цьому сенсі І. Бентам закладає основи підходу, в рамках якого держави можуть бути інтерпретовані як актори, які реагують на структуру стимулів та здатні змінювати свою поведінку залежно від інституційних умов.

Війна ж розглядається в першу чергу як форма структурної неефективності, а не просто моральної катастрофи, котра деструктивно впливає на фундаментальні механізми функціонування економіки та політики. Війна являє собою неідеальний механізм оптимального розподілу ресурсів, породжує хаос в системі економічних стимулів, нагро-

маджує фінансове навантаження та підриває основи торговельної взаємодії. Активне ж використання війни, як інструменту реалізації державних інтересів та перерозподілу активів, благ та ресурсів зумовлено не її природним характером для системи міжнародних стосунків, але наявністю недієвих інституцій та асиметрією між суб'єктами та об'єктами військового конфлікту, де перші мають монополію на матеріальну вигоду в його процесі та результаті, а останні - видатки та витрати військового часу.

Особливого значення у політичній філософії І. Бентама набуває аналіз політичних інституцій, як стримуючий фактор розвитку та ведення військових конфліктів. Схильність до війни, по І. Бентаму, на пряму пов'язана з рівнем та ступенем публічності та прозорості верховної влади в державі, проводиться пряма кореляція між замкнутістю та автономією правлячих еліт та агресивністю реалізації їх матеріальних та політичних інтересів шляхом ведення відкритих війн на шкоду суспільним інтересам. Залучення ж до політики широких верств населення і слідує з цього збільшення їх контролю над політичною сферою держави сприяють зміні системі стимулів, лишаючи війну без раціонального виправдання власного існування. Вічний мир у такому зрізі стає інституційною категорією, а не тільки політико-економічним фактором.

Також був реконструйована економічна логіка мирного співіснування в рамках проекту безвоєнного світового порядку. Мир по І. Бентаму - це не пасивний стан відсутності війн, але активна система встановлення взаємовигідних та взаємозалежних наддержавних зв'язків через відкриту світову торгівлю, котра стає головним гарантом відмови від повноцінного конфлікту, як екзистенційної загрози економічній доцільності. Основою міцного планетарного вічного миру, таким чином, стає результатом не тільки інституцій стримування, тобто балансу сил, а й системи балансу інтересів держав-учасниць, котрі виникають в процесі вільної економічної взаємодії.

Загалом сам проект І. Бентама являє собою перехідну стадію розвитку ідей паціфістів доби Просвітництва на їх шляху до ліберальних теорій миру XIX століття та сьогодення. З одного боку, проект філософа тяжіє до класичного універсалістського підходу своїх попередників, проте з іншого боку замінює домінуючі до цього морально-нормативні засновки ідеї вічного миру приматами аналітики та економіки. Міжнародні стосунки стають територією раціонального вибору та інституційної організації, а не тільки територією для духовного взаємозбагачення народів-учасників.

Також І. Бентам допускав створення саморегулюючої системи міжнародної наднаціональної взаємодії. Вічний мир таким чином не потребує примусу, всесвітнього уряду чи федерації, являючись продуктом політичної рівноваги, котра виникає в процесі синтезу інтересів акторів міжнародної політики в умовах чітко визначеної інституційної та економічного простору. Планетарний мир постає перед нами не утопією, але як найвищий прояв раціональної організованої системи.

Незважаючи на свою більш прикладну та практичну природу, проект всезагального миру І. Бентама не уник традиційного для подібних конструктів ідеалізму. Стан кооперативної вільної торгівлі, як інструменту підтримки мирного співіснування між різноманітними державами являтиме собою дієву систему лише за фактичної рівності держав-учасниць в своїх виробничих, природних та грошових ресурсах. Враховуючи дієву асиметрію розвитку держав світу подібна система наднаціональної взаємодії потребує штучного вирівнювання економічних потужностей акторів міжнародної політики, що неможливо без використання примусу та військового, або як мінімум насильницького, конфлікту за розподіл благ та багатств.

Загалом можна зробити висновок, що філософія І. Бентама робить істотний внесок у формування раціоналістичного розуміння міжнародних відносин, в рамках якого проблема війни та миру отримує системне політико-економічне пояснення. Переведення ідеї "вічного світу" з галузі нормативних очікувань у сферу аналізу стимулів, інститутів та економічних процесів робить цю концепцію не лише значним етапом в історії політичної думки, а й актуальним інструментом для осмислення сучасних міжнародних процесів, у яких питання ефективності, взаємозалежності та інституційного устрою продовжують відігравати визначальну роль.

Джерела фінансування. Це дослідження не отримало жодного гранту від фінансової установи в державному, комерційному або некомерційному секторах.

Список літератури

- Bentham, J. (1789). *Principles of International Law*. <https://www.laits.utexas.edu/poltheory/bentham/pil/pil.e04.html>
 Driver, J. (2009). *The History of Utilitarianism*. <https://plato.stanford.edu/entries/utilitarianism-history/>
 Kenny C. (2015). *Jeremy Bentham, Principles of International Law (1786-1789/1843)*. <https://classicrofstrategy.com/2015/08/20/principles-of-international-law-bentham/>
 Rzhenska V. S. (2020) *THE PERPETUAL PEACE PROJECTS AS A TREND IN THE SCHOLARLY THOUGHT OF INTERNATIONAL LAW*. <https://apir.ir.edu.ua/index.php/apmv/article/view/3725>
 Schütze R. (2023) *British Utilitarianism after Bentham: Nineteenth-Century Foundations of International Law II*. https://www.researchgate.net/publication/374473458_British_Utilitarianism_after_Bentham_Nineteenth-Century_Foundations_of_International_Law_II

References

- Bentham, J. (1789). *Principles of International Law*. <https://www.laits.utexas.edu/poltheory/bentham/pil/pil.e04.html>
 Driver, J. (2009). *The History of Utilitarianism*. <https://plato.stanford.edu/entries/utilitarianism-history/>
 Kenny C. (2015). *Jeremy Bentham, Principles of International Law (1786-1789/1843)*. <https://classicrofstrategy.com/2015/08/20/principles-of-international-law-bentham/>
 Rzhenska V. S. (2020) *THE PERPETUAL PEACE PROJECTS AS A TREND IN THE SCHOLARLY THOUGHT OF INTERNATIONAL LAW*. <https://apir.ir.edu.ua/index.php/apmv/article/view/3725>
 Schütze R. (2023) *British Utilitarianism after Bentham: Nineteenth-Century Foundations of International Law II*. https://www.researchgate.net/publication/374473458_British_Utilitarianism_after_Bentham_Nineteenth-Century_Foundations_of_International_Law_II

Отримано редакцією журналу / Received: 20.03.26

Прорецензовано / Revised: 20.04.26

Схвалено до друку / Accepted: 27.04.26

Опубліковано / Published: 30.05.26

Sviatoslav DIDKOVSKIY, PhD Student
ORCID ID: 0009-0001-5615-8195
e-mail: swattered@gmail.com
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE STATE OF PERPETUAL AND UNIVERSAL PEACE AS A POLITICAL AND ECONOMIC EXPEDIENCY IN THE PHILOSOPHY OF JEREMY BENTHAM

Background. *This article is a reconstructive analysis of the philosophical heritage of Jeremy Bentham, as the founder of the analytical-instrumental direction of the pacifist discourse of the Enlightenment era. In the process of research, the theoretical basis of the utilitarian project of "perpetual peace" and key arguments in favor of the rational substantiation of the model of peaceful coexistence as an effective alternative to military conflicts were revealed.*

Methods. *Currently, the following methods are used in the work:*

- *the principle of abstraction, that is, the rejection of a number of properties, connections and relations of the object or phenomenon under study, which are not essential for solving the assigned problems, to concentrate on its separate elements;*
- *the principle of objectivity, that is, taking into account all factors that simplify the process of studying selected objects, phenomena and processes;*
- *the principle of unity of theory and practice, taking into account their interdependence.*

Results. *In the process of research, it was established that the concept of "perpetual peace" in the philosophy of J. Bentham is formed within the framework of the utilitarian approach as the result of a rational political and economic calculation, which rethinks war as a systemic error. This leads to the interpretation of peace not as a normative ideal, but as a stable state of the international system, the achievement of which is associated with the development of trade, institutional restrictions on power and the codification of international law.*

Conclusions: *The study demonstrated that the concept of "perpetual peace" in the philosophy of J. Bentham is based on the utilitarian understanding of international relations as a sphere of rational calculation. It was found that J. Bentham considers war as a form of political and economic inefficiency associated with the destruction of capital, the growth of the tax burden and the distortion of the incentive system, while peace appears as a more profitable and stable state. The key role in ensuring such a state is played by the development of trade, institutional restrictions on power and the codification of international law, aimed at reducing uncertainty and coordinating the interests of states. As a result, "perpetual peace" is interpreted not as a utopian ideal, but as a rationally achievable equilibrium in the system of international relations.*

Keywords: *war, peace, economy, politics, trade, spending, welfare, happiness*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.